

İstatistik Umum Müdürlüğü

İstatistik Umum Müdürlüğü (*İstatistik Genel Müdürlüğü*), Cumhuriyetin yeni birimlerinden olan ve 1926 yılında kurulan “Merkezî İstatistik Dairesinin, 1930 yılında 1554 sayılı Yasa ile adının değişmesiyle oluşturulan kurumdur. Günümüzde, toplumların sosyo-ekonomik gelişme amaç-araçlarının saptanması ve bu amaç-araçların başarımı, güvenilir ve güncellenmiş istatistikî verilerle mümkün hâle gelmiştir. Tüm dünyada bütün kuruluşlar ve bireyler (*politikacılar, araştırmacılar, kamu sektörü, özel sektör, vb.*) faaliyetlerini güvenilir istatistiksel veriler ışığında yürütmektedirler. Tarihsel bakış açısıyla istatistiksel bilgiyi analiz etmek; dünü ve bugünü derinlemesine kavramak, yarını ise tasarlamak bakımından çok önemlidir. Bu bakımdan tarihte var olan devletler ve toplumlar, her türlü oluşum için istatistikle uzaktan veya yakından ilişki kurmuşlardır. Türkler de kurdukları devletler bünyesinde kendini meydana getiren unsurları değerlendirmede istatistikten yararlanmışlardır. Osmanlı Devleti’nde 1326-1360 ve 1360-1389 yılları arasında belirli topraklar ve üzerindeki nüfusun sayımı yapılmıştır. 1389 yılında kurulan *Defterhane* biriminde tutulan kayıtlardan çıkarılabilecek sonuçlara göre; istatistiksel bilgi derlemenin de bu kurumun görevlerinden olduğu anlaşılmıştır. 1500’lü yıllardan itibaren her yüzyılda, genel bir sayım yapılmasına yönelik madde, yazılı yasa şeklinde Kanunnameye girmiştir. Osmanlı’da XIX. yüzyılın başından itibaren yenileşme süreci kapsamında sistemli bir şekilde merkezde ve taşrada istatistik ofisleri açılmaya başlanmış ve bu ofislerin faaliyetlerini denetlemek için ayrı bir kontrol mekanizması kurulmuştur. Adı geçen yüzyılda merkezî devlet yapısını benimseyen Osmanlı yönetimi, her alanda gerçekleştirilen reformları bu merkezîyetçi yaklaşımla takip edebilmek için ayrıntılı, güvenilir ve nitelikli veri akışına ihtiyaç duymuştur. 1891 yılında derlenen “Bâb-ı Âli İstatistik Encümeni Nizamnamesi” paralelinde, *Merkezî İstatistik Encümeni* toplanmış ve Osmanlı’da istatistik işleri yasal zeminde temellendirilmiştir. 1918’de çıkarılan yeni yasa ile faaliyetler, Sadaret’e (*Başbakanlık*) bağlanarak *İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi* çatısı altında devam etmiş, ancak bir yıl süren bu durum, eski düzene tekrar geçilmesiyle sona ermiş ve böylece Cumhuriyetin ilanına kadar bu şekilde devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk, Başbakanlığa bağlı olarak “Merkezî İstatistik Dairesi”nin kurulması yönünde çalışmaları başlatmıştır (1926). Çağdaşlarına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti’ndeki bu çalışmalar istatistiksel kurumsallaşmanın ilk örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de bilimsel ve teknik öğeler esas alındığında, istatistik araştırmaları geleneğinde ilk sırayı nüfus çalışmaları, ardından ekonomik göstergeler almaktadır. İstatistik Kurumunun Genel Nüfus Sayımlarında Türkiye sınırları içerisindeki nüfusu, sayım anında bulunduğu yerde tespit eden *de facto* yöntemi kullanılmıştır. Takip eden zamanda nüfusun tam olarak sayımı için adres sistemi düzenlenmiş, caddelere ve sokaklara isim verilmiş, binalar numaralandırılmıştır. Osmanlı Devleti’nden süregelen tarım-toplumu geleneği Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıllarda da devam etmiştir. Bu bakımdan tarım ve hayvancılık sektörü ile ilgili istatistiklerin izlenmesi büyük önem taşımıştır. Ekonomide ziraattan başka Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımları da 1927 Genel Nüfus Sayımı’ndan sonra tespit edilen işletmeler üzerinden yapılmıştır. 1927’de son beş yılın *Hayat Pahallığı İndeksi* hesaplanarak fiyat ve indeks alanındaki araştırmalar başlamıştır. Sonraki yıllarda, İsmet İnönü’nün başbakanlık yaptığı sırada, istatistik uzmanı Cammille Jacquart, İstatistik Umum Müdürlüğü’ne getirilmiş ve ilk kez *millî gelir* hesaplaması yapılmıştır. Ancak bu hesaplama teknik olarak bilimsel alt yapıdan uzak olduğundan 1935’te Ekonomi Bakanlığına bağlı olarak *Konjonktür Servisi* kurulmuş, servisin başına getirilen Dr. Franz Eppenstein denetiminde 1927, 1933-1934 yılları millî gelir hesaplamaları yapılmıştır. Bu hesaplamalar sonraki yıllardaki istatistikî tahminlere de örnek olmuştur. Merkezî İstatistik Dairesi 1930 yılında çıkarılan bir yasayla “İstatistik Umum Müdürlüğü” bünyesinde faaliyetlerine devam etmiştir. Bundan üç yıl sonra başka bir yasa ile yapılan yeni bir düzenlemeyle kademeler ve şubeler artırılmıştır. 1939 yılında ise “Fiyat İstatistikleri Müdürlüğü” ve “Taşra Mıntıka

Teşkilatı”, 3656 sayılı Yasa gereği İstatistik Umum Müdürlüğüne bağlanmıştır. Kurumun adı 1945’te İstatistik Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. Günümüzde ise Türkiye İstatistik Kurumu olarak görevini sürdürmektedir.

Esat ARSLAN

KAYNAKÇA

75. Yılında Devlet İstatistik Enstitüsü: 1926-2001, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2001.

CULA, Serpil, **Temel İstatistik Yöntemleri**, Başkent Üniversitesi, Ankara 2006.

Cumhuriyet İstatistikleri 1923-2003, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2003.

İÇLİ, Tülin, **Sosyal Bilimlerde İstatistik**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1987.

ÖZTÜRKCAN, Meriç, **İstatistik**, T.C. Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2006.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istatistik-umum-mudurlugu/?pdf=3565> adresinden erişilmiştir